

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE SEVGİLİNİN GÜZELLİK UNSURLARININ KANLA İLİŞKİLENDİRİLMESİ*

Associating the Beauty Elements of the Beloved with Blood in Classical Turkish Poetry

Hilal NAYİR EKİNCİ¹

Sümeyye BİLEN²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hilalnayir@gmail.com, orcid.org/0000-0003-2218-2565.

² Uzman, smyybyln@gmail.com, orcid.org/0000-0002-8830-2454.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 15.08.2023

Kabul/Accepted: 15.09.2023

DOI:10.20322/littera.1343729

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk şiiri, kan, sevgili, mecaz, teşbih.

ÖZ

Damarların içinde dolaşan kırmızı renkli sıvı, insan için hayatı önem taşımaktadır; bu nedenle insanlar, zaman içerisinde hayatın farklı alanlarında kana çeşitli anlamlar yüklemişlerdir. Kanın sağaltıcı, koruyucu ve arındırıcı özellikleri vardır. Buna bağlantılı olarak kanın güç ve canlılık verici, kötülüklerden arındırıcı olduğuna inanılmıştır. Kana verilen önem ve kanla ilgili birtakım inançlar ışığında ortaya çıkan anlamlar, klasik Türk şiirinde de yer edinmiştir. Dinî inançlar ve halk kültüründe kana atfedilen anlamlar, kan ile ilgili deyimler ve tabirler klasik Türk şairlerinin şiirlerinde karşımıza çıkar. Klasik Türk şiirinde sevgilinin kanla ilgisi "hûn, dem, kan" kelimeleri ile farklı teşbih ve mecazlarla ifade edilir. Kan ve sevgili çeşitli unsurlar vasıtasıyla birbiriyle ilişkilendirilir.

Metin merkezli bu çalışmada 15 ve 16. yüzyıl klasik Türk şiirinden seçilen örnek beyitlerde sevgilinin güzellik unsurları ile kan arasındaki ilişki irdelenmiştir. Bu ilgi inançlarda, halk kültüründe, dönemin gelenek ve görenek anlayışında kanın güzellik unsurlarına yansıyan kısımlarında araştırılmıştır. Çalışmada, klasik Türk şiirinde sevgilinin güzellik unsurları çerçevesinde kan ve kanla aynı anlama gelen kelimeler, teşbih, mecazlar incelenmiş, şairlerin hayal dünyasında yer edinmiş sevgilinin güzellik unsurları kanla bağlantılı diğer unsurlarla birlikte değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

The red-colored liquid that circulates in the veins is vital to human life, which is why people have attached various meanings to blood in many different areas of life over time. Blood has healing, protective and purifying properties. Due to these properties, it was believed to be a giver of strength and vitality and a purifier from evil. The importance given to blood and the meanings attributed to it in the light of certain beliefs have also found a place in classical Turkish poetry. The meanings attributed to blood in religious beliefs and folk culture, idioms and expressions related to blood appear in the poetry of classical Turkish poets. In classical Turkish poetry, the lover's relationship with blood is expressed with different metaphors and metaphors with the words "hun, dem, kan". Blood and the beloved are associated with each other through various elements.

In this text-centered study, the relationship between the lover's beauty elements and blood in sample couplets selected from 15th and 16th century classical Turkish poetry was examined. This interest was investigated in the beliefs, folk culture, traditions and customs of the period as reflected in the beauty elements of blood. In the study, within the

* Bu makale, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı yüksek lisans programında hazırlanmış olan "Klasik Türk Şiirinde Kan (XV-XVI. yüzyıl)" adlı tezden üretilmiştir.

framework of the beauty elements of the lover in classical Turkish poetry, blood and words, metaphors and metaphors that have the same meaning with blood have been analyzed, and the beauty elements of the lover, which have gained a place in the imagination of the poets, have been evaluated together with other elements related to blood.

Atıf/Citation: Nayir Ekinci, H., Bilen, S. (2023), "Klasik Türk Şiirinde Sevgilinin Güzellik Unsurlarının Kanla İlişkilendirilmesi", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 9/4, 664-686.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Sümeyye BİLEN, smyyybln@gmail.com

GİRİŞ

Bazı kelimeler ve kavramlar zamanla ilk kullanımı dışında farklı anlam ve işleve sahip olmuşlardır. Değişen anlamlar bazen olumlu bazen de olumsuz olabilmektedir. "Kan" kelimesi için de benzer bir durum söz konusudur. Kan; zaman içerisinde arındırıcı, sağaltıcı ve koruyucu olmak gibi farklı işlevlere sahip manalar kazanmıştır. Kan "Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı" olarak sözlükte tanımlanır (Güncel Türkçe Sözlük: t.y). Kana "soy" anlamı ise sözlüklerdeki ikinci tanımlarda verilmektedir (Komisyon, 2005: 1056; Püsküllüoğlu 2004: 717; Ayverdi 2010: 615). Türk ve Altay mitolojisinde Güven Tanrısı'nın "Kanım Han" şeklinde adlandırılması kanın olumlu bir manası olan soy anlamından kaynaklanmaktadır. Etnoloji Sözlüğü'nde "halk" tanımı yapılırken "Belirli bir ülkede yaşayan, kan birliğini taşıyan..." (Örnek 1971: 107) ifadesindeki "kan birliği" kana yüklenen olumlu anlamlardandır. Kanın aynı zamanda adam öldürmek, düşmanlık, intikam, cenk, kavga ve harp (Şemsettin Sami 1900/2008: 1039; Toparlı, Çiçekler vd. 1996: 2199-2200) gibi farklı anlamları vardır.

Farsçada kana "hûn" denilmektedir (Komisyon 2005: 904; Şemsettin Sami 1900/2008: 592; Ayverdi 2010: 518). Öldürme ve öç (Devellioğlu 2012: 438) anlamlarına da gelen "hûn" birçok kelime ile birlikte kullanılmıştır. "Hûnâb" kanlı su, "hûn âşâm" kan içici, "hûnbâr" kan yağdırıcı, "hûn behâ" kan pahası, diyet, "hûn çekân" kan damlayan, kan akıtan, "hûnrîz" kan dökücü, "hûnfeşân" kan saçıcı, "hûnâlûd" kanlı, kana bulanmış, "hûneser" kan izleri taşıyan, kanlı, "hûnhâr" kan içici, kan döken, "hûnhâh" kan davası güden (Şükûn 1984: 829; Kanar 2008: 325; Ayverdi 2010: 518; Devellioğlu 2012: 438) gibi kelime grupları klasik Türk edebiyatında yer almaktadır.

Kan, kudret ve hayat veren; ruhu barındıran, kötülükleri uzaklaştırıcı ve arıtıcı bir madde olarak da kabul edilmektedir. Ayrıca erginlik törenlerinde, beslenmede, kan kardeşliğinde, büyücülükte önemli rol oynamaktadır (Örnek 1971: 129). Büyücülükteki bu önem "sözleşme, kutsallaştırma, arınma, korunma ve statü için" de kullanılmaktadır. Bedeninde kan bulunan canlıların diğer canlılardan değerli kabul edilmesi kana verilen önemle bağlantılıdır (Çetin 2008: 32).

Kanın olumlu ve büyümlü etkisine eski zamandan beri inanılmıştır. *Dünya İnançları Sözlüğü*'nde kan için "güç ve canlılık verici, kötülüklerden arıtıcı olduğuna inanılan sıvı" bilgisi geçmektedir (Hançerlioğlu 2014: 238). Kanın büyümlü gücü; mitolojilere, halk hikâyelerine ve edebiyata konu olmuştur. Kan dinlerde önemli bir unsur olarak görülmüş ve eski âdetlerle, geleneklerde farklı anlamlar kazanmıştır. Şairler, dinî inançlar ve halk inançlarında,

eski tipta, deyimler ve atasözlerinde yer alan kanla ilgili ifadelerle kana yüklenen çeşitli anlamlarla birlikte şiirlerinde değinmişlerdir (Bilen 2022: 3) Kan, klasik Türk şairlerinin şiirlerinde de göze çarpar. Klasik Türk edebiyatı sınırları içerisinde kanla ilgili bazı pratikleri ve söyleyişleri konu alan çalışmalar mevcuttur (Akdağ 2014; Kazan Nas 2018; Özder 2021; Bilen 2022). Kan, klasik Türk şiirindeki sevgilinin güzellik unsurlarıyla ilişkisi bakımından dikkat çekici bir yere sahiptir. Çalışmada 15. ve 16. yüzyıldan seçilmiş beyit örnekleriyle kanın sevgilinin güzellik unsurlarıyla olan ilgisinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Klasik Türk şiirinde sevgilinin fiziki güzelliğinin arka planında onun öldürücü silahlar ile donanmış bir savaşçı gibi tasvir edilişi dikkat çekmektedir. Bu imaj çerçevesinde sevgilinin gözü, bakışları, kirpikleri ve kaşları kılıca, hançere, oka, zülüfleri ise kementem benzetilir. Kaşlar, okunu fırlatmaya hazır bir yay gibidir. Bu teşbihler silah tasavvuru olarak karşımıza çıkar ve sevgili bunlarla kan döken, acımasız bir imaj çizer. Sevgilinin ortaya konulan bu sert karakteri Orta Çağ Arap ve Fars dünyasındaki Türk imajından kaynaklanır. İslam devletlerinin hizmetinde olan Türk gulâmları etrafında Arap ve Fars edebiyatlarındaki güzellik tasviri, vurucu ve silahlı yönü ile klasik Türk şiirindeki sevgili imajını oluşturmuştur. Türkler, ordudaki seçkin savaşçılar olmalarının yanı sıra eğlence meclislerinde saki olarak görev de aldıkları için aranan kişiler olmuşlardır. Bunlar, “çekik ve manalı gözleri, endamları, uzun saçları” ile Arap ve Fars edebiyatında “yeni bir sevgili imajı” oluşturmuşlardır (Akün 2013: 136-135).

Beyitlerde sevgilinin güzellik unsurlarından göz, gamze ve kirpikler kan dökücü özelliğe sahiptir. Âşığa kanı hatırlatan kan renginde olan güzellik unsurları dudak, yanak ve bendir. Bu unsurlar katil olarak nitelendirilir ve kan dökerler (Pala 2015: 212). Sevgili, âşığa mütamediyen eziyet edip lütufta bulunmayan bir tiptir. Bu yüzden kan ile ilgili olumsuz yargılar içeren deyimler, tabirler sevgili için kullanılmıştır. Âşığın payına ise kanlı gözyaşı döküp kan revan içinde kalmak düşmektedir. Sevgilinin kan dökmeye olan meyli; gözleri, gamzesi, kirpikleri, ağzı, elleri gibi güzellik unsurlarıyla şiirlerde yer almıştır. Metin merkezli bu çalışmada sevgilinin bahsi geçen güzellik unsurları üzerinden bir sınıflandırma yapılmış, her bir güzellik unsurunun kanla ilgisi diğer unsurlarla desteklenerek ortaya konulmuştur. Çalışmada yer alan beyitler 15 ve 16. yüzyıl şairlerinden Avnî, Ahmet Paşa, Adnî, Şeyhî, Mesîhî, Necâtî Bey, Fuzûlî, Zâtî, Hayâlî Bey, Bâkî, Taşlıcalı Yahya Bey, Bağdatlı Rûhî, Nev’î ve Muhibbî’nin divanlarından seçilmiştir.

1. Sevgilinin Gözleri, Gamzesi, Kaşları, Kirpikleri ve Kan

Klasik Türk edebiyatında en fazla bahsi geçen güzellik unsurlarından biri sevgilinin gözleridir. Onun manalı bakışı âşık üzerinde çok tesirlidir. Bu bakış âdeta bir ok şeklinde âşığın gönlünü yaralamaktadır. Gönül ülkesini fethetmek için öldürücü özelliklere sahip olan göz, kan dökmekten hiçbir zaman çekinmemiştir (Pala 2015: 101). Göz, âşıkları sevgiliye bağlayan en önemli unsurlardan biridir. Bundan dolayı “hileci, sâhir ve câdu” olarak tasvir edilmiştir. Şekil bakımından bâdem ve nergise benzetilmiştir. Göz ile bir bütünlük sağlayan kaş, kirpik ve gamze hûnî olarak vasıflandırılan gözün silahlarıdır (Sefercioğlu 2001: 167-168). Klasik Türk şiirinde daha ziyade “çeşm” ve “dîde” sözcükleri ile yer alan göz, gamze ile birlikte kan dökücü özelliğe sahiptir.

Sevgilinin manalı ve süzgün bakışına gamze denilmektedir. Âşığa cefâ etmeyi bir görev sayan gamze, gözün en önemli silahlarından. Kan döken gamze suç aleti olarak ok, kılıç bazen de hançer kullanmaktadır (Sefercioğlu 2001: 172; Pala 2015: 162). Gamze; zalim, öldürücü, yaralayıcı, yağmacı ve kan içicidir. Göz, kaş ve kirpik ile birlikte hareket eden bir savaşçı gibidir. Kan bürüyen gözlerden yay kaşları ve kirpik okları ile âşğın canını almaktadır. Sevgilinin süzgün bakışlı okları hedefini hiç şaşırmaz. Bakışlar âşğın ciğeri, gönlü, sinisi veya yüreğine isabet etmektedir. Can alan gamze okları âşğın gönül mülkünü talan etse de âşık bu durumdan memnundur. Âşık, sevgilinin süzgün bakışındaki manayı çözmeye çalışır ve buna muhatap olmak için can atar. Sevgilinin kan dökücü gözleri ve gamzesi cellat, harami, kasap, katil, Tatar ve kâfir tasavvurunu oluşturmaktadır.

Sevgilinin güzellik unsurlarından kirpik; göz, kaş ve gamze ile sıklıkla anılır. Bu unsurların kan dökücü ve öldürücü vasıflarını kirpik de taşımaktadır. Şekil benzerliğinden dolayı ok, kılıç ve mızrak teşbihlerinde sıkça kullanılmaktadır. Âşğın canına kasteden bu oklar kanlıdır. Klasik Türk şiirinde sevgilinin kirpikleri öldürücü olma özelliği taşıdığı için katil ve cellat gibi düşünülmektedir. Müje ve müjgan kullanımları daha yaygın görülen kirpik, sevgilinin göz ve gamze unsurlarından kan ile daha az ilişkilendirilmiştir. Sevgilinin zalimliği, kana susamışlığı, kan dökücülüğü göz, gamze ve kirpikleriyle bağlantılı olarak vurgulanışı şu başlıklarla sınıflandırılabilir:

1.1. Kan Dökücü

Sevgilinin kan dökmesi özellikle bazı güzellik unsurları ile sıklıkla ilişkilendirilir. Sevgili, gözleri ve kaşları ile âşıkların kanını dökmektedir. Şeyhî, aşağıdaki beyitte âşık kanı döken bu göz ve kaşların mahkemede şahit olacağını söylemektedir. Âşğın kanını döken göz ve kaşlar dirilip mahkemede âşğın kanı için şahit olacaklardır, çünkü mahkemede sicil defteri böyle tutulur. Şair, bu ifadeler ile *Kur'an-ı Kerim*'deki şu ayeti telmih sanatı ile ima etmiştir: "Nihayet oraya geldikleri zaman (dünyada) yaptıkları şey hakkında kulakları, gözleri ve derileri onların aleyhine şâhitlik edecektir." (Fussilet, 20).

Kaşun gözün dirilüp oldılar tanuk kanuma

Tut imdi şer' sözün mahzar ise ancag ola (Şeyhî, G. 5/5)

"Kaşın, gözün canlanıp kanıma şahit oldular. Şimdi ise şeriat sözünü tut, mahkeme sicil defteri ancak böyledir."

Mesîhî, aşağıdaki beyitte âşğın kendi eceli ile ölmeyeceğini belirtir. Çünkü put güzeli sevgilinin gamze okları vardır. O oklar âşğın canını almayı hedeflediği için Azrail'e gerek kalmaz. Zaten âşık, sevgilinin gamze okları ile can vermek istediğini söyleyerek bu durumdan hoşnut olduğunu belirtmektedir.

Gel al sanemâ cânımı Azrâile küyme

Gamzen var iken yok yire anı kana koyma (Mesîhî, G. 230/1)

"Ey put gibi güzel sevgili! Canımı Azrail'e bırakma, gel, al. Gamzen varken yok yere onu kana koyma."

Sevgili, insanları etkisi altına almaya çocuk yaşta başlamıştır. O, henüz ağız süt kokan bir çocuk iken saçlarının kıvrımına canlar esir olmuştur. Ama süzgün bakışlarından yine kan akıtmaya devam etmiştir. Süt içmesi gereken yaşta, süzgün bakışları ile kan içmiştir.

Oldı bir tıflun kemend-i zülfine cânlar esîr
Gamzesinden kan tamar agzında ammâ bûy-ı şîr (Bâkî, G. 145/1)

“Bir çocuğun saçlarının kıvrımına canlar esir oldu. Gamzesinden kan damlar; ama ağızda süt kokusu [var].”

Sevgili kan dökmeye ustalaşmıştır. Şair, bu durumu bir sanat olarak nitelendirmektedir. İnsanların, kan dökmeyi sevgilinin süzgün bakışlarından öğrenmesine kimsenin şaşırması gerekir. Çünkü insan gördüğü her sanatı kapma yeteneğine sahiptir.

Gamzesinden tan degül hûn-rîzlik öğrendüğü
Her ne san’at kim göre kâbil-durur âdem kapar (Adnî, G.32/3)

“[Sevgilinin] kan dökmeyi gamzesinden öğrendiği laf değil; (çünkü) insan, hangi sanatı görse kapma kabiliyetindedir.”

Hüsâm kelimesi esasında “keskin kılıç” demektir. Fakat aşağıdaki beyitten hareketle bunun kılıç, hançer gibi kesici aletlerin etkilerini artırmak veya onlardan korunmak için bu aletlerin üzerine yazılan ve okunan tıslımlı bir dua olduğu söylenebilir (Doğan 2014: 390). Avnî, sevgiliden gelecek her türlü şeye razı olan âşğın, sevgilinin kan dökmeye niyetlenen gözü için bu duayı okuyacağını söylemektedir.

Gözün ki kasd ide kan dökmege hüsâm okuyam
Müjen ki sîneleri çâk ide sinâna yazam (Avnî, G. 52/3)

“Gözün, kanımı dökmeye niyetlense, hüsâm [duası] okurum. Kirpiğin bağırları parçalasa mızrağa [tıslım] yazarım.”

Halk dilinde aman şeklinde kullanılan emân; himaye etmek, yardım etmek, teslim almak anlamlarına gelmektedir. Eman, eskiden düşmanın emniyet altında olduğuna dair verilen söz ya da işaret yerine kullanılan bir tabirdi (Taneri 1995: 165). Eman vermek için padişahlar özel yüzük kullanmışlardır. Aşağıdaki beyitte Şeyhî, bu durumdan bahsetmektedir. Sevgilinin dudağı eman verse de gözleri müsaade etmez ve âşğın kanını dökme huyundan vazgeçmez.

Egerçi la’li bize gösterür emân yüzüğün
Gözü kıyar kanuma zerrece emân ola mı (Şeyhî, G. CXCV/5)

“Gerçi [sevgilinin] dudağı bize eman yüzüğünü gösterirse de [onun] gözü kanıma kıyar, zerre kadar yardım eder mi?”

Ahmet Paşa, sevgilinin kan dökücü gözlerini âşıkları etkilediği için sihirbazlara benzetir. Sevgili, gözleri ile sihir yaparak etkisi altına aldığı âşıkların kanını döküp içmektedir. Bunları yapmak ona hiç zor gelmez. Çünkü o, büyü yapan gözlere sahiptir. Beyit, büyü yapan kimselerin zaman zaman kandan faydalanmasını da hatırlatır.

Mihrâb-nişîn oldu çûn ol çeşm-i füsûn-ger

Sâhirlilik edip olduğu hûn-hâre ne müşkil (Ahmet Paşa, G.181/4)

“O büyü yapan göz mihrapta bulunduğu için büyüçülük yapana kan içmek zor değildir.”

Kan dökebilme özelliğine sahip bir diğer güzellik unsuru kirpiktir, kirpiğin kan dökücülüğü zaman zaman şairler tarafından vurgulanır. Kirpiğin kan dökmesinden dolayı dudağın kınanması durumundan söz eden Necâtî Bey, Hz. Musa ve Hz. İsa benzetmesi yapmaktadır. Ölülerini diriltme mucizesi verilen Hz. İsa, sevgilinin hayat veren dudağına benzetilmektedir. Kan dökme özelliği Hz. Musa’ya, diriltme vasfı Hz. İsa’ya yüklenmiştir. Bu bağlamda beyitte tezat söz konusudur. Şair, sevgilinin kan döken kirpiği yüzünden dudağın kınanmasını ifade ederken Hz. Musa ve Hz. İsa benzetmeleri ile zengin bir anlatım sergilemiştir.

Kan itse müjen lal-i güher-zâyı kınarlar

Mûsâ için olur bu ki İsâyı kınarlar (Necâtî Bey, G. 155/1)

“Kirpiğin kan dökse, cevher veren lali [dudağını] kınarlar. Musa için İsa’yı kınarlar.”

Âşığın kıskançlığı kadar sevgilinin de kıskançlığı söz konusudur. Sevgili, âşığa yüz vermese de her daim sevilme ister. Kendisinden başka kimseye bakmasın diye kanlı kirpikleri ile âşığın gözüne ateşten mil çeker. Şair, kirpikleri mile, kanı da ateşe benzetirken eskiden gözleri kör etmek için kullanılan mil çekme uygulamasından da bahsetmektedir.

Ey Fuzûlî bahmayam tâ gayra her hûnin müje

Âteşin bir mîldür kim çeşmüme gayret çeker (Fuzûlî, G. 95/8)

“Ey Fuzûlî! Başka bir şeye bakmayayım diye, her kanlı kirpiğin kıskançlıkla gözüme ateş gibi bir mil çeker.”

1. 2. Cellat

Gözün can alıcı özelliği cellat benzetmesini oluşturmaktadır. Bilindiği üzere cellatlar, suçlu görülen idam mahkûmlarının canını almakla görevlidirler. Sevgilinin gözü, öldürmek üzere bekleyen hançerli bir cellattır. Cellatların infaz için kullandıkları aletler arasında hançer vardır. Buradaki göz celladı hançer kullanmaktadır. Perdecı vazifesi gören kaş araya girmese âşığın kanı çoktan akacaktır.

Gözün cellâdı cânuma çeker her lahzada hançer

Dökerdi kanum olmasadı hâcib ortada ebrû (Şeyhî, G. CL/4)

“Gözün celladı her an canıma hançer çekiyor. Perdecı kaşın arada olmasaydı kanımı dökerdi.”

Sevgilinin cellat gözleri bir sarhoş gibi âşık kanı içerse kimse buna şaşırılmamalıdır. Çünkü sarhoş olan kişilerden beklenen şey, kana kastetmektir. Muhibbî, bu durumu sevgilinin göz teşbihi üzerinden ifade etmektedir.

Cellâd çeşmi hûnum içerse ‘aceb degül

Mest olsa kişi lâ-büd anun kasdı kanadur (Muhibbî, G. 644/4)

“Cellat gözü kanımı içerse buna şaşılmaz. Kişi mest olsa elbette onun kastı kana olur.”

Cellatlar, genellikle siyah giyinmektedirler. Onların acımasız hâlleri, siyah kıyafeti ve siyah gönülleri ile bir bütünlük sağlamaktadır. Sevgilinin gönlünün karalığı ile cellatların durumu dolaylı olarak ilişkilendirilir. Sevgilinin haksızlık edip kan döken gözü ile siyahlaşmış (kararmış) bir gönlü vardır. Sevgili, cellatlar gibi kan dökse de doymaz. O, devamlı bu eylemi gerçekleştirmek istemektedir.

Ne cellâd-i siyeh-dildür gözün bir lahzâda cânâ

Ki yüz bin hûn-ı nâhak itdi kanmaz dahı kan eyler (Adnî, G. 28/5)

“Ey sevgili, gözün ne kara gönüllü cellattır ki, bir anda yüz binlerce haksız yere kan döker de kan dökmeye kanmaz.”

Kan döken gamze, işinde o kadar ileri gitmiştir ki ecel cellâdını geride bırakır olmuştur. Ecel gelince ne bir saniye ileri ne de geri alınabilir. Fakat ecel bile gamze kılıcının hızına yetişemez. Sevgilinin bakışı âşıkların canını ecelden daha çabuk almaktadır.

Tîg-i gamzen öyle bürrândur ki cellâd-i ecel

Dökse kan ta'cil için tîginden eyler iltimâs (Fuzûlî, G. 123/6)

“Gamze kılıcın öyle keskindir ki, ecel cellâdı kan dökse acele etsin diye kılıcından rica eder.”

Âşık, cellat gözlü sevgilinin kan döken zalimliği karşısında dayanamayıp Müslümanlardan yardım istemektedir. Kendisi günahsızken suçluların canını alan cellat, ona haksızlık yapmaktadır. Bu yüzden haksızlık karşısında susmaması gereken Müslümanlardan medet ummaktadır.

Bî-güneh cellâd çeşmi kanımı dökmek diler

Hey müsülmânlar meded eylen o hûnîden dilek (Muhibbî, G. 1789/4)

“Ey Müslümanlar! O kanlıdan [kan döken zalime karşı] yardım etmenizi istiyorum. Cellat gözü, günahsız kanımı dökmek ister.”

Gamzenin kan dökmeye hevesli tavrından âşık hiçbir şekilde rahatsız değildir. Gamze celladının amacı bellidir; o, kan dökme peşindedir. Sevgilinin bir gamze celladı kan dökmek isterse karşısında her taraftan istekli bin can ve gönül bulmaktadır.

Gamzenün cellâdı kim kasd ide bir kan itmege

Bin dil ü cân çağrışur kim her taraftan ha beni (Ahmet Paşa, G. 313/5)

“Gamzenin celladı bir kan dökmeye kastetse, bin gönül ve can her taraftan ‘ha beni’ [diye] çağırır.”

Sevgilinin cellat gamzesinden en fazla bahseden Muhibbî olmuştur. Bunda, hacimli bir divana sahip olmasının yanı sıra padişah olmasının da etkisi vardır. Şairin, hemen hemen bütün kanlı eylemler için söyleyecek bir sözü vardır. Aşağıda verilen beyitte Muhibbî, klasik Türk şiiri geleneği çerçevesinde sevgilinin cellat gamzesine vurgu yaparken onun kötü işlerle anıldığını da bizlere hatırlatır.

Kanımı gamzelerün dökdi didüm yâr didi
Kim ki cellâd ola elbette olur fi'li şenî (Muhibbî, G. 1527/4)

“Gamzelerin kanımı döktü, dedim. Kim ki cellat olursa elbette işi kötü olur, dedi.”

Sevgilinin kirpikleri, âşığın canını almadan rahat edemez. Cellat olup kan dökmek istemektedir. Kâküllerin âşığı perişan vaziyette görmekten hoşlandığı gibi kirpikler de âşık kanı dökünce sevinmektedir. Aşağıdaki beyitte an, zaman manası verilen “dem” kelimesi kan isteyen cellat kirpiğin özelliğinden dolayı kan anlamını da çağrıştırmaktadır. Hayâlî Bey, “dem”i tevriyeli kullanmıştır.

Dem geçer mi kim müjen cellâd olup kan istemez
Lahza mı var kâkülün hâlim perîşân istemez (Hayâlî Bey, G. 32/1)

“Kirpiğinin cellat olup kan istemediği an mı var? Kâkülün[ün] hâlim[in] perişan [olmasını] istemediği an mı var?”

Cellatlar genellikle kılıç kullanmaktadırlar. Şair, buna binaen sevgilinin kirpiğini, cellâdın kılıcına benzetmektedir. Bu kirpikler o kadar etkilidir ki kan dökmeye alışık celladı bile geride bırakırlar. Sevgilinin kirpiği canlar alan cellâdın kılıcı vazifesini görür.

Hansı hûnî sen kimi cellâda olmuşdur esir
Hansı cellâdun kılıcı nevk-i müjganunca var (Fuzûlî, G. 81/4)

“Hangi kan dökücü senin gibi cellâda esir olmuştur? Hangi celladın kılıcı kirpiğinin ucuna benzer?”

Sevgilinin kirpiğini cellada benzeten Muhibbî, bunu “kana susamak” deyimini ile açıklamaktadır. Öldürmeyi kafasına koyan sevgili, cellat kirpikleri ile işini görmektedir. Mademki öldürmek cellatların vazifesi, kirpik de cellada benzerse bu vazifeyi kendisi yapacaktır. Kana susayan cellat kirpiğin aşk ehline yapacağı tek şey azap etmektir.

Cellâd müjen teşne olupdur yine kana
‘İşk ehlini karşuna getür bir bir ‘azâb it (Muhibbî, G. 226/3)

“Cellat kirpiğin yine kana susamıştır. Aşk ehlini karşına getir, bir bir azap et.”

1. 3. Harami

Eskiden hırsızlık, gasp gibi insanların malına ve canına zarar vermek için kurulan çeteler vardı. Yol kesen bu çetelere, harami denilmektedir. Şiirlerde göz, âşığın gönlünü çalıp kan döktüğü için harami şeklinde tasavvur edilmiştir. Sevgilinin gözü bir harami gibi kan dökse de âşığın kanı sevgili için helaldir.

Didüm ki Şeyhî'yi ışkun didi ki öldüriser

Didüm harâmî gözüne didi ki kanı helâl (Şeyhî, G. 109/5)

“Dedim ki aşkın Şeyhî'yi, dedi ki öldürecek. Dedim harami gözüne, dedi ki kanı helaldir.”

Bâkî, diğer şairler gibi, sevgilinin kan içici harami gözlerine hakkını helal eden âşığa yer vererek geleneği sürdürür. Âşığın tek derdi sevgiliye kavuşmaktır. Kavuşma hayali gerçekleşirse de sevgiliye bir kızgınlığı söz konusu olmaz.

Visâlün bezmine tek mahrem eyle cân-ı mahrûmı

İçerlerse harâmî gözlerün kanum helâl olsun (Bâkî, G. 372/2)

“Kavuşma meclisine yalnızca mahrum canı mahrem eyle. Harami gözlerin kanımı içerse helal olsun.”

15. yüzyıl şairi Ahmet Paşa ise Bâkî'den farklı bir tavır sergilemektedir. Ahmet Paşa, sevgili âşığa kavuşmayı haram edince âşığın da onun kan içen harami gözlerine hakkını helal etmeden önce bu durumu sorgular. Şiirlerde her ne kadar âşığın kavuşma arzusunun geri çeviren ve hatta onun kanını içip eğlencesine bakan bir sevgili tasviri olsa da âşık kin tutmaz ve hakkını helal etmekten asla geri durmaz. Fakat Ahmet Paşa, kanını sevgiliye helal edebilmek için bir gerekçe ister.

Âyet-i hüsnünle sen vaslın harâm ettin bana

Ben harâmî çeşmine kanım helâl etmek neden (Ahmet Paşa, G. 233/2)

“Sen güzelliğinin ayetiyle kavuşmayı bana haram ettin. Harami gözlerine ben neden kanımı helal edeyim?”

1. 4. Kâfir

Gözlerin kâfire benzetilmesi kan dökmesi, şarap içmesi, kan akıtması gibi özelliklerden dolaydır. Şarap içip sarhoşlaşan göz âşığın kanına da susamıştır. Kâfire teşbih edilen göz şarabı özlemekte, bu yüzden hastalanmaktadır. Onun için şarap içmek ile âşığın kanını içmek arasında bir fark yoktur. Nasıl ki kâfirlere şarap yasak değilse, sevgiliye de âşığın kanını içmek serbesttir. Hasta olan kâfir göz, lezzetli bir şarap gibi âşığın kanını özlemektedir.

Görünür Nev'îyâ kanuma teşne çeşm-i mahmûru

Meğer kim hastadur kâfir şarâb-ı hoş-güvâr özler (Nev'î, G. 85/5)

“Ey Nev'î! Mahmur gözü kanıma susamış görünür. Meğerki kâfir hastadır; lezzetli, tatlı şarabı özler.”

Fuzûlî, ağlarken kirpik üzerinde duran, takılı kalan bir damla gözyaşından bahsettikten sonra, seller gibi akıp yolları kesen kanlı yaşları “yol kesen kâfire” benzetmiştir. Şair, gözyaşının kirpikte takılı kalışını “su başının yol kesen kanlı kâfiri asması” olarak tasvir eder. Gözyaşı yol kesen bir eşkiyadır. Sel nasıl yolları kapatarak insanlara zarar verirse, gözyaşları da yolları kapatmış, zarara neden olmuştur. Kanunda yol kesmenin cezası ölümdür, bundan dolayı “su başı (gözyaşı pınarının başında duran kirpik; şehrin asayışı için duran görevli)” ceza verip onu asabilir (Şentürk 2013: 298).

N'ola asarsa göz müjede eşk katresin
Asar subaşı yol kesici kanlı kâferi (Fuzûlî, G/4)

“Göz, kirpikte gözyaşı damlasını assa ne olur? Subaşı, yol kesici kanlı kâferi asar.”

Necâtî Bey aşığıdaki beyitte diğer şairler gibi sevgilinin gözünden bahsederken kâfir benzetmesini yapmıştır. Âşığın kanını şarap gibi içen bu göz, sarhoş olup kan dökmüştür. Şair, sevgilinin göz tasavvuru yoluyla kâfirlerin şarap içip savaşmasından söz etmektedir.

Çeşm-i mahmûrun şarâb-ı nâz içüb kanum döker
Cenge bünyâd eylemez olmayıcak küffâr mest (Necâtî Bey, G. 29/5)

“Sarhoş gözün naz şarabını içip kanımı döker. Kâfirler, sarhoş olmadan savaşmaya başlamazlar.”

Sevgilinin gözleri, âşık kanı dökmeye çok erken yaşlarda başlamıştır. Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri çıkar çıkmaz âşık kanına doymuştur. Hayâlî Bey, bu durumu kâfirlerin şarap içmeden sarhoş olmalarına benzetmektedir. Sevgilinin, ayva tüyleri çıktığından beri sevgili, gözleri ile âşık kanı içmektedir. İkinci mısra “kara günde şarap içmekten sarhoş olma” anlamına da gelebilir. Sevgilinin saçlarının, kirpiklerinin siyahlığıyla bağlantılı olarak “kara gün” tabirine yer verilmiş olmalıdır. Kâfir de yine siyahlıkla bağlantılı bir diğer unsurdur. Ayva tüyleri ağız kenarındadır. Bu tüylerin mey içmekten sarhoş olması söz konusudur. İki yana dökülmüş siyah saçların ortasında kalan ayva tüyleri kara gündeki kâfirler olarak hayal edilmiştir.

Gözlerin hattın geleden doydu âşık kanına
Kara gününde olur mey içmeden küffâr mest (Hayâlî Bey, G. 1/5)

“Gözlerin, yanaklarındaki ayva tüyleri çıktığından beri, âşık kanına doydu. Kâfirler, kara günde şarap içmeden sarhoş olurlar.”

1. 5. Kasap

Sevgililer, âşıklara daima eziyet eder ve onları yaralayarak kanlarını dökerler. Şairler, sevgililerin acımasızları ve kan dökmeleri yüzünden, sevgilileri “mesleği hayvan kesmek olan kasaplara” benzetirler (Kaplan 2011: 90). Gözün kasaba benzetilmesi sevgilinin bir kasap gibi âşığın canına kastetmesindedir. Kasapların kan dökme işini sevgilinin gözü yapmaktadır. Kızgınlık ile kılıcını bileyip kan dökebilmesi için sevgiliye Hak tarafından kasap gibi bir göz verilmiştir. Âşığın kanını döken bu kasap gözlü sevgili aynı zamanda taş gibi bir gönüle sahiptir.

Hışm ile tîgin bileyip cevri ile cân almağa
Vermiş ol hûn-rîze Hak hâra gönül kassab göz (Ahmed Paşa, G. 123/3)

“Hak, o kan dökene kızgınlık ile kılıcını bileyip eziyet ile can alması için [taştan] sert [bir] gönül, kasaba [gibi bir] göz vermiş.”

Âşıkları katleden sevgili bundan pişmanlık duymaz hatta süzgülün bakışı, kan döktüğü için sevinçlidir. Kasaplar işleri gereği kan akıttıkları için gamzenin de kan akıtmasına şaşırılmaması gerekir. Muhibbî ve Adnî gamze-kasap

benzetmesini aynı manada kullanmışlardır. Gözleri ile âşıkları katleden, gamzesi ile kan döken bir kasap olarak sevgili tasvir edilmiştir.

Olmadı uşşâkı katl itdi peşîmân gözlerün

Dökmede kan şâd gördüm gamze-i kassâbunu (Muhibbî, G. 3290/4)

“Gözlerin, âşıkları katletti [ve] pişman olmadı. Kasap gamzeni kan dökmekte memnun gördüm.”

N’ola dil berresin aldursa gamzen

Kim olur kanı kassâb akıdıcı (Adnî, G. 92/2)

“Senin yan bakışın körpe gönlü [hedef] aldırsa şaşılır mı? Çünkü kanı akıtan [kişi] kasap olur.”

Sevgilinin kan dökücü özelliği ile kasaba benzetilen gözleri ve bakışlarının yanı sıra elleri ile de vurgulanır. Muhibbî, “âl” kelimesini tevriyeli bir şekilde kullandığı aşağıdaki beyitte kırmızı renk vurgusu ile sevgilinin kasap elinden bahsetmiştir. Sevgili, hile ile elini âşığın yüzüne sürünce, kana bulanana elini gören kimseler onu kasap zannetmişlerdir.

Sürdi yüzüme âl ıla bir kerre yâr elin

Kassâb sandı kan ıla görenler nigâr elin (Muhibbî, G. 2612/1)

“Sevgili, bir kere elini hile ile yüzüme sürdü. Sevgilinin elini kan ile görenler, kasap sandı.”

1. 6. Tatar

Klasik Türk şiirinde Tatarlar akıncı, çapulcu ve zalim yerine kullanılmaktadır (Onay 2016: 402). Kelime anlamı mecazen “zalim, gaddar, merhametsiz” olduğu için (Pala 2015: 442) sevgilinin kan dökme eylemlerinde görülmektedir. Muhibbî, aşağıdaki beyitte sevgilinin Tatarlara benzettiği gözlerinden söz etmektedir. Sevgili, gözleri ile Tatarlar gibi kan döküp yağma yapmaktadır.

Gözi tâtârı işi güci gâret

İder kanlar dahı işi hasâret (Muhibbî, G. 257/1)

“Tatar gözlünün (sevgilinin) işi gücü yağma. Kan döker, üstelik işi hasarlar vermektir.”

Necâtî Bey, sevgilinin süzgün bakışını kan döken zalim Tatarlara benzetir. Sevgili lütfedip kan döken gamzesine “dur” demez ise bütün âlemi iki Tatar gibi yıkıp yok edecektir. Bâkî de Necâtî Bey gibi sevgilinin süzgün bakışını, Tatarlara teşbih etmiştir. Sevgili, Tatarla benzeyen süzgün bakışı ile ok yağmuru yağdırarak her yanı kan seline çevirmiştir.

Kerem it gamze-i hûn-rîzûne hey di yoksa

Âlemi ucdan uca ol iki Tâtâr yıkar (Necâtî Bey, G. 125/6)

“Kerem et, kan döken gamzene dur, de; yoksa iki Tatar âlemi uçtan uca yıkar.”

Deşt-i gamda her yana tenler getürdi seyl-i hûn

Turmayup Tâtâr-ı gamzen tîr-bârân itmede (Bâkî, G. 414/4)

“Bedenler, gam çölünde her yana kan seli getirdi. Tatar [gibi olan] gamzen durmayıp ok yağdırmaktadır.”

Sevgilinin süzgün bakışının Tatarla benzetilmesinin nedeni o milletin savaşçı özelliğe sahip olmasındandır. Nev’î, Tatarların bu özelliğine, sevgilinin gözü ve gamzesi üzerinden değinmiştir. Kan döken göz, Tatar gibi olan süzgün bakış ile birleşince sevgili tam bir savaşçı hüviyetine sahip olmaktadır.

Gözi hûnilere vü gamzesi tâtârlara

Bir olur yahşi yaman dirler idi gerçek imiş (Nev’î, G. 202/5)

“Gözü kan döken ve yan bakışı Tatar gibi olanlar için ‘güzel yaman olur’ derlerdi gerçek imiş.”

Osmanlı toplumunda Türk denilince Tatarlar kastedilmektedir. Hülâgû ordularına kinâyeye edilen Türkler genellikle Hıta ve Kıpçak çölünün insanları hakkında kullanılmaktadır. Bunlar savaşçı oldukları için eziyete meyilli karaktere sahiptirler. Bu benzerlikten dolayı şairler sevgiliyi Türk sıfatı ile anmışlardır. Türk kelimesinin “güzel, mahbûb” anlamı, sanatlı kullanımlar oluşturmuştur (Pala 2015: 462). Adnî de sevgiliyi gamze okları ile kan döken bir Türk’e benzetmiştir. Sevgilinin yay gibi kaşlarından süzgün bakışlı ok fırlar ve âşığın kanı dökülür. Kurban olurum, diyerek hâlden memnun olduğunu gösteren âşık, dökülen kanının kurban kanı olduğunu ima etmiştir.

Kaşı yâyına kurbân olayım ol Türk-i hûn-rîzûn

Ki tîr-i gamzesine cânımı her dem nişân eyler (Adnî, G. 28/3)

“O kan döken Türk’ün kaşının yayına kurban olayım. Çünkü [o] her zaman canımı gamzesinin okuna hedef alır.”

1. 7. Neşter-Kılıç

Sevgilinin gamzesi, âşığın kanını döktüğü için neştere benzetilmektedir. Hekimlerin tedavi için kullandığı neşteri sevgili kan dökmek için kullanılmaktadır. Onun bu kan dökücülüğü âşığa zarar verip hastalanmasına sebep olmaktadır. Fakat âşık bu durumdan rahatsız değildir. O, bir hastalık için kendi sevdasından vazgeçmez.

Nişter-i gamzen niçün ‘âşık kanın döker didüm

Didi kasdile maraz kim ola sevdâdan geçer (Adnî, G. 4/4)

“Gamzenin neşteri niçün âşık kanını döker, dedim. Kötü niyetle ‘hastalık sevdadan geçer’ dedi.”

Bâkî, diğer şairler gibi sevgilinin süzgün bakışının kan dökme, can alma özelliğinden bahsetmektedir. Savaşan bir canlı gibi kılıç çeken gamzelerin dileği; tek seferde, bir anda bin kan dökülmesi, bin canlar alınmasıdır. Şair, kan anlamını çağrıştıran “dem” kelimesini tevriye sanatı ile kullanıp ifadesine renk katmıştır.

Çeker göz göre gamzen tîg-i bürrân

Diler kim eyleye bir demde bin kan (Bâkî, G. 393/1)

“Gamzen, keskin kılıcını göz göre [göre] çeker [ve] bir anda bin kan olsun ister”

Şeyhî, aşağıdaki beyitte gözlerini kadehe benzetip şarap teşbihi üzerinden kan doldurmaktan söz etmektedir. Beyitte kirpikler, kesici alet olduğu için neştere benzetilmiştir. Sevgili, neşter kirpiği ile âşığın ciğer kanını dökmektedir. Âşığın kanlı gözleri de şarap ile dolmaktadır. Bunda hayret edilecek bir durum yoktur, çünkü sevgili her zamanki gibi kan akıtırken âşığın bahtına da kan ağlamak düşmektedir.

Gözlerüm câminı pür-hûn eylesem tan mı müdâm
Kırpüğünün nişteri her dem cigerden kan döker (Şeyhî, G. 46/3)

“Gözlerimin kadehini, devamlı kan ile doldursam ayıp mı? Kirpiğinin neşteri her zaman ciğerden kan döker.”

1. 8. Ok

Şekil itibarıyla oklara benzetilen kirpikler, âşığın gönlünü hedef almaktadır. Sevgili ok atma işini o kadar abartmıştır ki gökyüzünden yağmur yerine kan yağmaktadır. Canlılara sağladığı fayda ve gökyüzünden geldiği için rahmet ve bereket ile ilişkilendirilen yağmur, aşağıdaki beyitte yerini kana bırakmıştır. Şair mübalağalı bir anlatımla sevgilinin kirpik oklarından yağmur misali kan yağdığını söyleyerek akan kanın ne kadar çok olduğunu vurgulamak istemiştir. Göğe benzeyen bağır, âşığın gönlüdür ve ok saplandığı için ikisinden de kan akmaktadır.

Çün dile kirpüklerinden tîr-i bî-pâyân yağar
Âsumân-ı sîneden yagmur yerine kan yağar (Mesîhî, G. 92/1)

“Gönle kirpiklerinden sonsuz ok yağdığı için göğe benzeyen bağırdan yağmur yerine kan yağar.”

İskender'in lakabı “Zü'l-Karneyn” “iki karn sahibi, iki boynuz sahibi” anlamına gelmektedir. Âb-ı hayatı aramak için zulümât âlemine yolculuk yapan İskender, şiirlerde kimi zaman sevgiliyi temsil eder. Zâtî, sevgilinin yay gibi olan iki kaşını Zü'l-Karneyn'e benzetmiştir. Sevgilinin yay gibi kaşlarından kirpik okları fırlatılır ve bu okların hedefi can almaktır.

Gördi kim kana girüp can almak ister okların
Saldı Zü 'l-Karneyn-i kavsün zahmumun zindanına (Zâtî, G/ 170)

“Gördü ki okların kana girip can almak ister. Yaramın zindanına yay Zü'l-karneyn[ini] saldı.”

Sarhoş göz, elinde kirpik kılıçları ile kan dökmek istemektedir. Bu hâlleri ile kâfir gibi görünen göz ve kirpiklere karşı Müslümanlar uyarılmaktadır. Kâfir düşmanlar yakalanmazsa çok kan dökülecektir. Bu yüzden âşık Müslümanlardan yardım istemektedir.

Mest çıkmış müje tîği-y-ile İslâm ehli
Hey meded komanuz ol kâfiri kim kan eyler (Avnî, G. 16/4)

“Sarhoş kirpik kılıcıyla [meydana] çıkmış. Ey Müslümanlar, yardım edin. O kâfiri bırakmayın [yoksa] kan döker.”

Okun ucundaki sivri demire peykân denilmektedir. Sevgilinin kirpikleri, peykâna benzetilir ve âşğın kanını akıttığı için genellikle kanlıdır. Bu kanlı kirpikler âşğın kanını döktüğü gibi ciğerlerinden de kebab yapıp yemektir. Necâtî Bey, ciğerlerine saplanan okun kanlı olduğunu ciğer, kebab gibi unsurlar ile ifade etmektedir.

Kanlı peykânın ciğer biryânların yer dâ'ima
Benzinin kızardığını şimdi bildim o imiş (Necâtî Bey, G. 249/3)

“Kanlı peykânın ciğer kebablarını sürekli yer. Benzinin [neden] kızardığını şimdi bildim, o imiş.”

Adnî, aşağıdaki beyitte kılıca benzettiği sevgilinin kirpiklerine ciğer kanından elbise yapmak istediğini söylemektedir. Şair, ciğer kanından kılıca kılıf yapmayı çıplak birisine gömlek yapmaya benzeterek, bunun hayırlı bir iş olduğunu ifade etmiştir.

Tiğına libâs eyledüğüm hûn-ı ciğerüm
'Uryâna bu kim hayrdurur pîrehen itmek (Adnî, G. 62/3)

“Kılıcına elbise ettiğim ciğer kanım[dır]; çıplağa gömlek yapmak hayırdır.”

1. 9. Şarap

Sevgilinin en belirgin özelliklerinden “hûnî” kanlı, kan dökmeye meyilli; mecazen kanlı, gaddar, zalim, katil (Ayverdi 2010: 518; Devellioğlu 2012: 438) anlamlarına gelmektedir. Sevgili, gözleriyle âşğın kanını dökülebilmektedir. Kan dökmesi kanın kırmızı renginden dolayı şarap ve şarabı sunan saki ile ilişkilendirilmiştir. Aşağıdaki beyitte sevgilinin dudakları mül (şarap); kanlı gözleri de saki gibi tahayyül edilmiştir. Sarhoş olmak için şarap içmeye gerek yoktur. Âşık için, sevgilinin kan dökmeye meyilli gözleri ve lütfeden dudakları yeterlidir. Şeyhî, bu beyitte “hani” anlamı ile kullanılan kanı kelimesini, kan “kan-ı” anlamını da çağrıştırmaya sebep olan hûnî kelimesine yer vererek îhâm-ı tenâsüp örneği oluşturmuştur.

Remz eyle hûnî gözüne her kim diye sâkî kanı
Göster lebüni lutf ile her kim sora mül nicedür (Şeyhî, G. 108/4)

“Sâkî nerede diyene kan döken gözünü işaret et. Şarap nasıldır, diye sorana lütf ile dudağını göster.”

Gözleri ile âşğın kanını döken gül yüzlü sevgili, bu kanı içerken diğer güzeller gibi nazlanmaktadır.

Gözü kanım dökücek gül gibi dürer yüzünü
Şol güzeller gibi kim içer iken nâzlanır (Necâtî Bey, G. 109/5)

“Gözü, kanımı dökünce gül gibi yüzünü buruşturur. Şu güzeller gibi içerken nazlanır.”

Âşık, sevgiliden en ufak bir iltifat bulamaz; ama gönlünü ona kaptırmaktan da geri duramaz. Sevgilinin açtığı yaralardan can çekişe bile bu hâl onu rahatsız etmez. Bu durum sevgilinin sarhoş ve kan döken gözünden beklenen bir vaziyettir. Adnî ve Muhibbî sevgilinin kan döken gözlerini, âşığı yaralayan sarhoş göz benzetmesi ile ifade etmişlerdir.

Gönlüm kapıldı çeşmine zahmile cân çeker
Hûn-rîz ü meste uyana bundan beter gerek (Adnî, G. 45/5)

“Gönlüm, gözüne kapıldı [yaralı bir hâlde] can çekişir. Kan döken ve sarhoş [kimseye] uyana bundan daha beteri gerekir.”

Dil kebab itdi ciger mihmân idüp derd ü gamı
Sâkî-i çeşmüm şarâb için başından hûn çeker (Muhibbî, G. 486/2)

“Gönül, dert ve gamı misafir edip ciğeri kebab etti. Gözüm sakisi, şarap için başından [yarasından] kan çeker.”

Nev’î de sevgilinin dudağı için olumlu bir imaj yaratırken gözünün kan dökücü özelliğini vurgulamaktadır. Sevgilinin sarhoş gözleri kan döken bir sarhoşken, şarap renkli dudağı sohbet ehlidir.

Kan iden çeşm-i mestidür dâ’im
Leb-i mey-gûnı ehl-i sohbetdür (Nev’î, G. 88/5)

“Kan döken daima sarhoş gözüdür. Şarap renkli dudağı sohbet ehlidir.”

Kan içmek ile ilgili beyitlerde kastedilen âşğın kanıdır. İçme eylemini yapan ise sevgilinin kendisidir. Âşğın kanını içmek, sevgili için şarap içmekten farksızdır. Sarhoş olan sevgiliye meze olarak âşık, kanlı ciğerlerini sunmaktadır. Aşağıda verilen bütün beyitlerde aynı durum söz konusudur. Fuzûlî, Hayâlî, Necâtî ve Muhibbî sevgilinin süzgün bakışları ile âşğın kanını âdetâ şarapmışçasına içtiğinden benzer ifadeler ile bahsetmişlerdir.

Çâk-i sinemde olan kanlu ciger pâreleri
Mest çeşmünde olan gamze-i hun-hâra fidâ (Fuzûlî, G. 7/4)

“Sinemin yarıklarındaki kanlı ciğer parçaları, sarhoş gözündeki kan içen yan bakışına fedâ olsun.”

Ne harâbâtî imişsin meded ey gamze-i yâr
Tende kanım komayan ikide bir nûşundur (Hayâlî Bey, G. 51/4)

“Ey sevgilinin yan bakışı, yardım et, ne içkiye düşkün biriymişsin [ki] canda kanımı bırakmayan ikide bir içişindir.”

Kanımı içer cür'a diye gamze-i sâki
Sihhatler ola hey gözü mestâne desinler (Necâtî Bey, G. 136/3)

“Hey gözü mestane! [Sana] sihhatler ola, desinler. Sakinin süzgün bakışları kanımı son tortu diye [niyetine] içer.”

Mey yirine hûnun içse gamzesinden sormagil
Meste uyup eylemek lâyük degül huşyâr bahs (Muhibbî, G. 315/5)

“Şarap yerine kanını içse yan bakışından sorma. Sarhoşa uyup akıllıca sohbet etmek olacak iş değil.”

Klasik Türk şiirinde nergis çiçeği, insana uyku veren ve mahmurluk özelliğinden dolayı göze benzetilmiştir (Sefercioğlu 2001: 167). Gözün mahmurluğu sarhoşluğun verdiği etkiden de kaynaklanmaktadır. Kan içen gözün şarap ile ilişkisi devam etmektedir. Sevgilinin kan içici gözleri, Farsça “hûn-hâr” kullanımı ile yer almaktadır. Aşağıdaki beyitte Fuzûlî, nergise benzettiği sevgilinin gözünü âşığın kanını içtiğinden dolayı sarhoş olmuş bir kişi olarak tahayyül etmektedir. İçilen bu kan her zamanki gibi sevgili için şarap hüviyetindedir. Onun kan içmesi şarap içip sarhoş olanların durumunu geçmektedir, çünkü çok sarhoş olmuştur. İkinci mısradaki geçen “kan” çokluk ifade eden bir sıfat olarak kabul edildiğinde (Onay 2016: 245) “kan sarhoş” ifadesi çok sarhoş manasına gelmektedir. Adnî de sevgilinin sarhoş gözleri ile kan içmesi arasında bir bağ kurmuştur. Sevgili, gözleri ile âşıkların kanını şarap niyetine içmektedir.

Meger kan içmek ile esrimişdür nerkis-i mestun

Besî mey nûş edenler gördüm olmaz beyle kan ser-hoş (Fuzûlî, G. 134/4)

“Meğer nergise benzeyen gözün, kan içmekten sarhoştur. Şarabı çok içen [kişileri] gördüm [hiçbiri] böyle sarhoş olmaz.”

La'lüne meyl itdüğüm mestâne gözlerün görüp

Mey yirine kanum içmek diler ol mahmûrlar (Adnî, G.13/3)

“Mestâne gözlerin laline meylettiğimi görünce, o mahmurlar şarap yerine kanımı içmek istediler.”

Ahmet Paşa, sevgilinin kan içici gözlerine değinmiştir. Sevgilinin kan içen zalim gözleri âşığın canını almıştır. Onun bir çift gözü âşığın kanını içtiği için sarhoş olmuştur. Bunun karşısında çaresiz âşığın elinden bir şey gelmez. Kan içmek ile şarap içmek arasındaki benzerlik bu beyitte de yer almıştır. Böylece gözün kan içici özelliği sevgilin gözlerinde sarhoşluk etkisi yaratır.

Öldürür gözlerin ey yâr elimden ne gelir

Mest oluptur iki hûn-hâr elimden ne gelir (Ahmet Paşa, G. 57/1)

“Ey yâr! Gözlerin öldürür, elimden ne gelir? İki kan içici sarhoş olmuştur, elimden ne gelir?”

1. 10. Gül

Zâtî, sevgilinin kan içen gözlerini kan renginden dolayı kırmızı güle benzetmiştir. Sevgilinin gözleri kan içen zalim gözdür, fakat bu durum âşık için herhangi bir rahatsızlık vermez. Bilâkis bu gözler bahçelerin sultanı güle benzetilmiştir. Sevgilinin bu hâli olumsuz, kötü bir imaj yaratmaz. Beyitte geçen berg-i sebz, “yeşil yaprak” anlamının yanı sıra mecazen “gönül almak için verilen ufacak hediye” anlamına gelmektedir. İkinci anlamı düşünüldüğünde şair sevgilinin kanlı gözlerini, gül gibi, tabiat bahçesine sunulan birer armağan şeklinde görmektedir.

Tabî'at bâğını zeyn eylemişsin berg-i sebz ile

İki dâne kızıl gül olmasun mı çeşm-i hûn-hâr (Zâtî, G. 745/3)

“Tabiat bahçesini yeşil yaprak ile süslemişsin. Kan içen, gaddar bakışlı gözün iki tane kızıl gül olmasın mı?”

2. Sevgilinin Dudağı, Ağzı ve Kan

Klasik Türk edebiyatında dudak, en çok üzerinde durulan güzellik unsurlarından biri olarak karşımıza çıkar. Dudak, çeşitli mecaz ve teşbihlere konu olmuş, şekil ve renk itibarıyla şaraba, kadehe, sâkîye, mezeye, meyhaneye, lal, yakut ve mercana benzetilmiştir. Sevgilinin dudağında tebessüm olması âşık için olağanüstü kabul edilir. Dudaktan dökülen can bağışlayıcı kelimeler çok önemlidir çünkü canın son çıkış noktasının dudak olduğuna inanılır. Sevgilinin dudağı bazen şirin, şeker, helva olur bazen de âşığı azarlamaları ile zehir olur. Görünmeyecek kadar küçük olan dudakta âşığın ilâcı vardır. Dudağın ateş, sürh, kan, kan içici ve hûn-bahâ gibi özellikleri vardır (Pala 2015: 285). Dudağın yanı sıra şairler sevgilinin ağzı ile ilgili teşbihlerde de kan unsuruna yer vermişlerdir, ancak dudak ile kıyaslandığında bu örnekler daha az sayıda karşımıza çıkar. Sevgilinin güzellik unsurlarından dudağın ve ağzın kanla ilgisi incelendiğinde beyitleri aşağıda yer alan sınıflandırmalara tabi tutmanın uygun olacağı düşünülmüştür.

2.1. Kan Dökücü

Dudak, kan renginde olduğu için âşığa kanı hatırlatmaktadır. Aşağıdaki beyitte Fuzûlî, dudaktan âşığın gönlünü yok yere kan etmemesini istemektedir. Beyitte geçen “hiç” ve “yok yere kan eylemek” sözleri sevgilinin yok denecek kadar küçük dudağına vurgu niteliğindedir.

Dehânun üzre lâ'lün istemiş dil def"i müşkîldür

Görünmez hiç cürmü yok yere kan eylemek olmaz (Fuzûlî, G. 113/5)

“Gönül, ağzın üzerindeki dudağını istemiş; [bu isteği] def etmek zordur. Hiç cürmü görünmediğinden yok yere kan etmek olmaz.”

Klasik Türk şiirinde âşığa can veren dudaklardan hoş bir söz çıkarsa tatlı dilli, şeker gibi sözler ile ifade edilmektedir. Dudaklar can aldığı anda ise kan rengi ile dudak bir şekilde ilişkilendirilmektedir. Beyitte sevgilinin dudaklarının kan kırmızı olması sorgulanır. Sevgili, rengini kandan değil tatlıdan aldığını iddia ederek dudakları için olumlu bir mesaj vermeye, dudaklarının kan döktüğünü gizlemeye çalışır.

Leblerünün kanını sordum didi

Tatlı karışdırmışam ol kan degül (Şeyhî, G. 110/5)

“Dudaklarının kanını sordum. Tatlı karıştırmışım o kan değil, dedi.”

2.2. Şarap

Kadehin içindeki şarap ve sevgilinin dudağı kan rengindedir. Necâtî, âşığın bir elinde kadeh bir elinde güzelin dudağı ile görünmesini “iki eli kan içinde olmak” deyimi ile anlatır. Muhibbî ise sevgilinin âşık kanı içtiğine somut bir delil olarak sevgilinin kanlı dudaklarını işaret etmiştir.

Bir elde lal-i dilber bir elde dahi sâgar
İki elüm berâber bulındı kan içinde (Necâtî, G. 520/3)

“Bir elde sevgilinin dudağı, bir elde de kadeh [vardır]; beraber iki elim kan içinde bulundu.”

Kanum içdi lebleri inkâr idüp şâhid diler
Buna ne şâhid gerek kim lebleri kandur henûz (Muhibbî, G. 1271/4)

“Sevgilinin dudakları kanımı içti, inkâr edip şahit ister. Buna şahit olmaya ne gerek var ki [çünkü] dudakları hâlâ kandır.”

Necâtî Bey, deyimleri sık kullanan 15. yüzyıl şairlerindedir. Bu beyitte ve yukarıdaki beyitte sevgilinin dudağının kan rengini kan ile ilgili deyimler ile birlikte kullanarak zengin hayal dünyasını gözler önüne sermektedir. Sevgili hüviyetindeki sakinin dudaklarına şarap değerse iki kan kırmızısı dudak ve şarap birleşir böylece kan üstüne kan olur; yani kan gövdeyi götürür. Sevgilinin dudağı ile şarabın aynı renkte olmasını kan teşbihi üzerinden yapan bir diğer şair Zâtî’dir. Sevgili, şarap yerine âşığın kanını içer ve bu yüzden adı, güzellik şehrinde şarap içiciye çıkmıştır.

Sâkî böyle sâde iken cân aparur leblerün
Ger şarâb-âlûd edersen kan olur kan üstüne (Necâtî, G. 534/3)

“Saki, dudakların böyle sadeyken [bile] can alıyor. Eğer şaraba bularsan kan üstüne kan olur.”

Gelüb hatt-ı lebün içdi bu gün mey yirine kanum
Anûnçün şehr-i hüsnün içre adı şârib olmışdur (Zâtî, G. 479/4)

“Dudağındaki ayva tüyleri gelip bugün şarap yerine kanımı içtiler. Güzellik şehrinde adı onun için şarap içici olmuştur.”

Klasik Türk şairleri sevgilinin ağzı ile ilgili teşbihlerde kan unsuruna yer vermişlerdir. Sevgilinin ağzı, âşıkların kanını içtiği için kırmızı görünmektedir. Onun âşık kanı içtiğine delil olarak ağzı gösterilmektedir. Yüzüne bakılınca ağız yerine âşığı kurban ederken damlayan bir kan görünmektedir. Şarap niyetine âşık kanı içen sevgiliyi ele veren ağızındaki kandır. Kan, şarap ve sevgilinin ağız teşbihleri aynı renkte olup bir uyum içinde aşağıdaki beyitlerde geçer.

Çihresinde görinen sanman o hûnînün dehân
Âşıkın kurbân iderken sıçramış bir katre kan (Bâkî, G. 373/1)

“O kanlının [kan bulaşmışın] çehresinde görüneni ağız sanmayın; âşığını kurban ederken bir damla kan sıçramış.”

Leblerün mey yirine içdüğine kanumuzu

Bize şâhid mi degül uşbu dehânundaki kan (Muhibbî, G. 2698/3)

“Dudaklarının şarap yerine kanımızı içtiğine, bu ağzındaki kan bize şahit değil midir?”

2.3. Lal

Sevgilinin dudağına benzetilen lal kırmızı renktedir. Lalin kırmızı oluşu üzerine şairler, lal ile kan arasında bir bağ kurmuşlardır. Aşağıdaki beyitte Hayâlî Bey, sevgilinin lal dudağını kandan aldığını söylemektedir. Şair, beyitte geçen kandan ifadesi ile tevriye sanatı yapar.

Yâkût bildi la'l-i lebin kandan olduğun

Bu sırrı fâş kılmağa ol bed-güher yeter (Hayâlî Bey, G. 8/4)

“Yakut, lal [taşına benzeyen] dudağının kandan olduğunu bildi. O kötü cevher, bu sırrı açık etmeye yeter.”

Yakut madeni çıkarılan Bedahşân klasik Türk şiirinde genellikle lal ile anılmaktadır. Bedahşân lali sevgilinin dudağı yerine de kullanılmaktadır. Sevgilinin dudağı, bu lal gibi kıymetli ve kan rengi kırmızılığındadır. Yahya Bey bu benzerlik ile Bedahşân lalinin sevgilinin dudağını kiskandığını söylemektedir. Lal, sevgilinin dudağı ve ateş kan ile aynı renktedir. Şair, bu unsurlar ile zengin bir uyum oluşturmaktadır.

Kızardı âteşe döndi leb-i rengînünü gördü

Kurudu kanı reşkinden hemân la'l-i Bedahşânun (Yahya Bey, G. 217/2)

“Dudağının rengini gördü, kızardı ateşe döndü. Bedahşân lalinin kiskançlığından hemen kanı kurudu.”

3. Sevgilinin Elleri ve Kan

Sevgilinin elleri, klasik Türk şiirinde en az bahsi geçen güzellik unsurlarındandır. Sevgilinin elleri diğer güzellik unsurlarında olduğu gibi âşık için kanlı bir şekilde görülmektedir. Sevgilinin kanlı elleri kanla aynı renkte olmasından dolayı beyitler genellikle kına teşbihiyle karşımıza çıkar.

Elini kana bulamak veya bulaştırmak birisini öldürmek (Ordulu 2000: 72; Komisyon 2005: 619) anlamına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte Necâtî Bey, sevgilinin elini kana boyadıkça sevindiğini söyler, Necâtî Bey'in sevincinin nedeni sevgilinin bu durumunu hüsn-i ta'lîl sanatı ile sevgilinin eline kına yakması olarak hayal etmesidir. Muhibbî de sevgilinin elini âşık kanına bulayıp sonra pişman olduğundan söz etmektedir.

Sevinir ellerini kana boyadıkça nigâr

Şol güzeller gibi kim eline hınnâ yakarlar (Necâtî Bey, G. 168/4)

“Sevgili eline kına yakan güzeller gibi ellerini kana boyadıkça sevinir.”

Öldür beni evvel elüni kana bulaşdur

Öldürdüğüne sonra nihâyet peşimân ol (Muhibbî, G. 1987/5)

“Önce beni öldür elini kana bulaştır, sonra öldürdüğüne pişman ol.”

Bağdatlı Rûhî ve Ahmet Paşa sevgilinin âşığı öldürüp eline bulaşan kanla kına yakma mevzusundan diğer şairlerin ifadelerine benzer şekilde söz etmiştir.

Öldürüp kanumuza sanma bulaşdurmış elün

Bizi öldürdüğüne destüne yakmış hınnâ (Bağdatlı Rûhî, G. 50/2)

“Bizi öldürüp elin kanımıza bulaşmıştır sanma. (Sevgili) bizi öldürünce eline kına yakmış.”

Nâz ile çekmiş fitneyi sürme deyu gözlerine

Yakmış kanın âşıkların hınnâ deyu ellerine (Ahmed Paşa, G. 268/2)

“Fitneyi naz ile gözlerine sürme diye çekmiş. Âşıkların kanını kına diye ellerine sürmüş.”

SONUÇ

Klasik Türk şiirinde, sevgilinin güzellik unsurları kanla ilişkilendirildiğinde anlam dünyasının çok katmanlı olduğu görülmektedir. Beyitlerde kan ile ilgili eski inançlar, dinî inançlar, halk inançları, tarihî bilgiler, gelenekler ve ritüeller âşık, sevgili ekseninde ele alınmıştır. Sevgili, âşıkların kanını devamlı şarap niyetine içer. Âşık ise bu durumdan rahatsız değil, bilâkis hoşnuttur. Çünkü hayat ile bağına sağlayan kan, vücudundan çıkınca bedeni yok olacak, geriye kalan ruh ise onu yüceltebilecektir. Üstelik âşığın kanını içen sevgili olunca âşık için bu durum bir nazar ve teveccüh işaretidir, âşık bu yüzden hiçbir zaman şikâyet etmez. Sevgilinin âşık kanı döküp içmesi ve kan-şarap teşbihi en fazla konu edilen unsurlardır. Bunda klasik Türk şiirinde görülen sevgilinin kan dökücü imajı etkin rol oynamaktadır. Sevgili, âşık kanı dökmekten büyük keyif almakta ve âşığın kanını şarap niyetine içmektedir.

Klasik Türk şiirinin merkezinde yer alan sevgili, kan motifiyle değerlendirildiğinde sevgilinin kanlı sıfatıyla bir uyum içinde oluşu dikkat çeker. Sevgilinin güzellik unsurlarından göz, kirpik, gamze ve dudağı; ok, kılıç gibi unsurların yanı sıra kan dökücü özelliğe sahip kasap, Tatar, kâfir, harami ve cellata da zaman zaman teşbih edilmiştir. Ele alınan örneklerde, bu teşbihler üzerinden o dönem hakkında bazı bilgilere ulaşılmıştır. Tatarların zalim ve kan dökme eylemleri ile tanındığı beyitlerdeki benzetme ve mecazlarla anlaşılmaktadır. Sevgili, güzellik unsurları ile bir savaşçı hüviyetinde kan döküp ortalığı kırmızıya boyamasıyla şiirlerde yer edinmiştir. Sevgilinin kan dökücülüğü şiirlerde yer alan âşık-sevgili tipi ile uyum içindedir. Sevgilinin kan dökücü özelliğinden dolayı kafiye benzetilen gamzesi beyitlerde bazen hoş karşılanmaz ve bu huyu terk etmesi için zaman zaman sevgili tehditvari bir üslupla uyarılır. Güzellik unsurlarından en çok gözle ilgili unsurların kanla ilişkilendirildiği söylenebilir.

Genellikle uysal olduğu bilinen âşık, sevgilinin kan döken cellat gözleri karşısında sessizliğini bozar ve Müslümanlardan medet umar nitelikte pek görülmeyen bir tavır sergiler. Hatta âşık, sevgilinin kan döken gözleri ve kaşlarının canlanıp mahkemede kendi kanı için şahit olacağını söyleyerek sevgiliyi dava edeceğini belirttiği, şairin ahirette organların dirilip konuşacağı ayetlerine telmih yaptığı beyitlerde yer almaktadır. Sevgilinin süzgün bakışı ile âşık, kanlı bıçaklı olacak dereceye gelerek beyitlerde bilinenin aksine zaman zaman isyan eder, sevgiliye karşı koyar. Bununla birlikte çoğunlukla âşığın sevgilinin kan dökücülüğü karşısında boyun eğdiği görülür. Hatta âşık, sevgilinin kan döken kılıcının keskinliğini arttırmak için hüsâm duası okur. Her zaman kıskanılan sevgili bazen âşığı kıskanır, kendisinden başkasına bakmasın diye kanlı kirpiklerinden âşığın gözlerine mil çeker. Kanlı kirpik teşbihiyle gözlerin görme yetisinin kaybetmesi için gözlere mil çekme uygulamasından bahsedilir. Bütün bu benzetmelerle birlikte şairler zaman zaman beyitler aracılığıyla dönemin kanla ilgili inanışları hakkında bilgi edinmemizi sağlar.

Gül, lal, şarap, kına, ateş gibi kan ile aynı renge sahip unsurlar, şiirlerde, söz sanatları ile vurgulanır. Bu benzetmeler arasında en çok kullanılan şarap olmuştur. Sonuç olarak klasik Türk şiirinde sevgili sıklıkla kan dökücülüğü ile tasvir edilirken ona ait güzellik unsurları da çeşitli vesilelerle kanla ilişkilendirilmiş, kanla ilgili çeşitli inançlar, gelenekler de beyitlere yansımıştır.

KAYNAKÇA

Akdağ, Ahmet (2014). “Bir Tedavi Yöntemi Olarak ‘Kan Aldırmak’ ve Klâsik Türk Şiirindeki Kullanımı”. *Gazi Türkiyat*. 14: 169-187.

Akün, Ömer Faruk (2013). *Divan Edebiyatı*. İstanbul: İsmam Yayınevi.

Ayverdi, İlhan (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı.

Bilen, Sümeyye (2022). *Klasik Türk Şiirinde Kan (XV.-XVI. Yüzyıl)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi.

Biltekin, Halit (hızl.) (2018). “Şeyhî Divanı”. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html> [Erişim Tarihi: 17.02. 2020].

Çavuşoğlu, Mehmet (hızl.) (1977). *Yahyâ Bey Dîvanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Çetin, Özer (2008). *Kurban ile İlgili İnanç ve Tutumlar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Devellioğlu, Ferit (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (29. bs.). Ankara: Aydın Kitabevi.

Doğan, Muhammed, Nur (hızl.) “Avnî (Fatih) Dîvânı”. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html> [Erişim Tarihi: 29.03. 2021].

Doğan, Muhammed, Nur (2014). “Fâtih Dîvânı ve Şerhi”. http://ekitap.yek.gov.tr/urun/fatih-divani-ve-serhi_557.aspx [Erişim Tarihi: 06.09.2021].

Erten, Saniye Rukiye (2018). *Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi'ndeki Bağdatlı Rûhî Dîvânı Nüshası (Metin-İnceleme)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yozgat: Bozok Üniversitesi.

Hançerlioğlu, Orhan (2014). *Dünya İnançları Sözlüğü*. (6. bs.). Ankara: Remzi Kitabevi.

Kanar, Mehmet (2008). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayıncılık.

Kaplan, Yunus (2011). “Divan Şiirinde Kasaplık”. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*. 3: 89-102.

Kazan Nas, Şevkiye (2017). “Oğuz Türklerinden Bugüne Gelen Türk Kültürünün İzinden: Klasik Türk Şairlerinin Dilinden And İçmek.” *Türk Dünyası Araştırmaları*. 117: 133-148.

Komasyon (2005). *Türkçe Sözlük* (10. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kufacı, Osman (2006). *Adni Divanı ve Adni Divanında Benzetmeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi: İstanbul.

Kur'an-ı Kerim Meâli (2013). (7. bs.). İstanbul: Server İletişim.

Küçük, Sabahattin (hızl.) (t.y.). *Bâkî Divanı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html> [Erişim Tarihi: 23.09.2020].

- Mengi, Mine (hzl.) (2020). *Mesîhî Dîvânı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html> [Erişim Tarihi: 12.11.2021].
- Onay, Ahmet Talat (2016). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Ordulu, M. Akif (2000). *Açıklamalı-Örnekli Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Erdem Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (1971). *Etnoloji sözlüğü*. Ankara: AÜ DTCF Yayınları.
- Özder, Deva (2021). "Eski Bir Türk Geleneğinin Klasik Türk Şiirine Yansıması: Kan Yalaşmak". *Ekev Akademi Dergisi*. 25 (87): 65-78.
- Pala, İskender (2015). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. (25. bs.). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Püsküllüoğlu, Ali (2004). *Türkçe Sözlük* (2 bs.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Sefercioğlu, Mustafa Nejat (2001). *Nevî Divanı'nın Tahlili*. (2. bs.). Ankara: Akçağ.
- Şemsettin Sami (2008). *Kamus-ı Türkî*. Çev. Ahmet Sarmusak. İstanbul: Bayrak Yayımcılık (Özgün çalışma 1900).
- Şentürk, Ahmet Atilla (2013). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. (6. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şükûn, Ziya (1984). *Farsça-Türkçe Lügat*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Taneri, Aydın (1995). Türk Tarihinde "Eman" Kurumu. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 17 (28): 165-172.
- Tarlan, Ali Nihat (hzl.) (1967). *Zâtî Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihat (hzl.) (1992). *Ahmet Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ.
- Tarlan, Ali Nihat (hzl.) (1992). *Hayâlî Divanı*. Ankara: Akçağ.
- Tarlan, Ali Nihat (hzl.) (1992). *Necatî Bey Divanı*. Ankara: Akçağ.
- Toparlı, Recep, Mustafa Çiçekler vd. (1996). *Tarama Sözlüğü*. C.4. (2. bs.) Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tulum, Mertol, M. Ali Tanyeri (hzl.) (1977). *Nevî Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (t.y.) "Kan içinde". *Güncel Türkçe Sözlük* <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 13.09.2023].
- Yavuz, Kemal, Orhan Yavuz (2016). *Muhibbî Dîvânı*. <http://ekitap.yek.gov.tr/urun/muhibbi-divani--takim-2-cilt-604.aspx> [Erişim Tarihi: 30.03.2021].